

**ЯКУБИНСЬКА НАУКОВА СЕСІЯ – 2021:
ТРАДИЦІЯ У ВИПРОБУВАННЯХ ТРИВАЛОСТІ
ТА/АБО ТРИВАЛІСТЬ, ВИПРОБУВАНА ТРАДИЦІЮ**

Соціологія, як і будь-яка інша наука, відтворюється, насамперед, у соціальних практиках і структурах сумісної та протяжної у часі діяльності. Традиції та (іноді навіть ритуалізовані) повторюваності, типові практики та соціальні церемонії переважно недооцінюються, стигмуються, засуджуються та критикуються.

Але наука за багато століть свого існування та розвитку наразі не винайшла більш змістовного та компактного, більш інтенсивного та відкритого модусу, ніж особиста зустріч дослідників. Найбільш зворушливими та щирими є зустрічі, хронотоп яких “прив’язаний” до визначних особистостей, які своєю діяльністю реформували або сформували ландшафт науки.

У цьому сенсі Якубинська наукова сесія за всього багатства традицій Харківської соціологічної школи посідає особливе місце. Учні та послідовники, наукові “діти” та наукові “онуки” Олени Олександрівни Якуби щоквітня, відмічаючи день її народження, збираються на своєрідний звіт один перед одним і перед пам’яттю Олени Олександрівни. І хоча вони перебувають в академічному світі різних країн (від Білоруського державного університету до Університету Західної Джорджії (University of West Georgia), від Києва до Одеси, від Львова до Харкова), але від цього традиція Якубинської наукової сесії не втрачає своєї актуальності, щороку обираючи у руслі центральної етичної вимоги Олени Олександрівни до своїх учнів, найактуальніші питання.

Ось і 7 квітня 2021 р. одноденну XV Міжнародну науково-практичну конференцію “Якубинська наукова сесія” присвячено темі “Соціологія і освіта: сучасні виклики”. Цього разу у повній відповідності до викликів часу та тенденцій у проведенні заходів у сучасній науці вона проходила в змішаному форматі, з використанням як онлайн-технологій, так і традиційних моделей участі в конференціях.

Щільний графік роботи конференції вмів у себе чимало наукових подій.

Так, цікавими концептуальними й управлінськими інсайдами характеризувалася пленарна доповідь **В.С. Бакірова** – Президента Соціологічної асоціації України, академіка НАН України, в. о. ректора Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, який запропонував соціологічну рефлексію феномену університетських культурних практик з позиції можливості їх евалюації. В.С. Бакіров зосередився на витворених сучасним класичним університетом культурних практиках, що не лише формують специфічне середовище функціонування класичного університету, але й створені цим університетом (від музеїв до навчально-наукових центрів, від наукової популяризації до інтерактивних культурних центрів тощо).

Соціологічно, громадянськи та професійно насиченими були роздуми двох випускників соціологічного факультету: **О.С. Мурадян** – кандидата соціологічних наук, доцента кафедри політичної соціології, декана соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та **О.В. Хиженяка** – доктора соціологічних наук, доцента, професора кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій соціологічного факультету, начальника Управління міжнародних відносин того самого університету. Темою доповіді вони обрали інтернаціоналізацію вищої освіти “в асиметричному партнерстві” в умовах пандемії. Цю проблематику висвітлено з позицій українських університетів, їхніх перспектив і конкурентоспроможності в глобальних умовах, актуальних стратегій виживання та розвитку.

Традиційно насиченими емпіричними даними та різноманітними прийомами їх аналізу була доповідь **А.П. Горбачика** – кандидата фізико-математичних наук, доцента, професора кафедри методології та методів соціологічного дослідження факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яку присвячено аналізу феномену мотивації молоді до здобуття вищої освіти. А.П. Горбачик продемонстрував можливості дослідження мотивації сучасних студентів до навчання, а також представив деякі концептуальні та методологічні процедури такого дослідження.

Останньою доповіддю на пленарній сесії був виступ **Л.Г. Сокурянської** – доктора соціологічних наук, професора, віцепрезидента Соціологічної асоціації України, голови Харківського відділення САУ, в. о. завідувача кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, яка рефлексувала досвід Соціологічної асоціації України в дослідженні вітчизняної освіти. Серед досліджень, здійснених САУ за останні п'ять років, Людмила Георгіївна акцентувала увагу на двох прецедентах, реалізованих у 2019 р. Перший проведено на замовлення Світового банку та присвячений визначенню місії вищої школи в сучасному світі з огляду на всі суб'єкти освітнього процесу. На думку останніх, місія сучасного університету (насамперед, класичного) може бути сформульована таким чином: “навчати”, “досліджувати”, “просвіщати”. Друге дослідження “Корупційні ризики в системі медичної освіти України” здійснено в межах проекту “Підтримка реформ охорони здоров'я” USAID. Мета дослідження – виявити об'єктивні та суб'єктивні чинники корупційних практик у вітчизняній медичній освіті.

Після завершення пленарного засідання відбулася традиційна презентація нових соціологічних видань. Учасникам конференції було представлено публікацію “Сучасна харківська сім'я в соціологічному вимірі” (за ред. Л.Г. Сокурянської). В основу цієї роботи покладено результати двох наукових розвідок: дані однойменного якісного дослідження, проведеного в травні-липні 2020 р. за допомогою методу фокусованого групового інтерв'ю з представниками харківських сімей трьох типів: так званих звичайних сімей, багатодітних сімей і сімей зі складними життєвими обставинами, а також матеріали міжнародного (українсько-білоруського) кількісного дослідження “Репродуктивні настанови та сімейні цінності сучасного студентства” (2019 р.).

Доцент кафедри соціології соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна О.О. Дейнеко презентувала підготовлені нею

навчально-методичні посібники з курсів “Теорія структурації Ентоні Гідденса”, “Соціальна аналітика та соціокультурна експертиза”. Метою першого посібника є формування у студентів навичок аналізу та інтерпретації соціальних явищ і процесів у контексті теорії структурації та її подальшого застосування у науковій, дослідницькій, аналітичній, консультативній і експертній соціологічній практиці. Посібник “Соціальна аналітика та соціокультурна експертиза” висвітлює особливості діяльності соціолога як дослідника-практика, що проводить соціологічні дослідження за допомогою розширеного арсеналу методів збору й аналізу соціологічної інформації, вміє “бачити” соціальні ризики, передбачає соціальні наслідки суспільних змін тощо.

Особливі умови проведення конференції відобразились і на її регламенті. Вперше в історії конференції її перебіг відзначено паралельним проведенням декількох секцій. У попередні роки окремі сесії конференції проходили послідовно, і кожен учасник міг взяти у них участь. Цього року і чисельність бажаючих взяти участь, і кількість заявок, і активність учасників конференції були такими, що організаторам довелося розділити конференцію на декілька секцій.

Перша секція під назвою **“Освітні практики в умовах цифрового суспільства”** модерувалася професорами Л.М. Хижняк та Ю.Г. Сорокою (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна).

Учасники секції зосередили увагу на тому, як тенденції сучасного цифрового суспільства сприяють і спрямовують освітню діяльність, зокрема в умовах пандемії, які обмеження для неї становлять, а також які напрями досліджень актуалізують.

У доповіді професора Л.М. Хижняк (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна) акцентувалась увага на проблемах культури інтернет-спілкування, зокрема на моральних протиріччях, пов’язаних зі становленням цифрового суспільства. Дійшли висновку, що етичне знання має бути поширеним на царину інтернет-спілкування, а відповідні етичні кодекси в освіті, крім навчальної та дозвілєвої діяльності, мають окреслювати й поведінку студентства в інтернет-просторі.

Доцент О.Б. Зінчина (Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова) присвятила свій виступ цифровій культурі викладачів і студентів університету, що вже стала важливим аспектом корпоративної культури ЗВО. У зоні її уваги опинилися питання цифрової грамотності та компетенції, рівня практичного володіння суб’єктами освітнього процесу різноманітними цифровими технологіями.

Конкретним проявом цифровізації освіти є електронні сервіси, що використовуються під час ЗНО. Про їхні інноваційні можливості доповідала доцент Н.В. Коритнікова (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна).

На процесах інтернаціоналізації вищої освіти, які сприяють удосконаленню викладання та навчання і роблять змістовний внесок у розвиток суспільства, зосередила свою увагу доцент С.С. Бабенко (Київський національний університет імені Тараса Шевченка). У своєму виступі вона довела, що паритетною формою інтернаціоналізації є освітні програми з подвійним дипломом (зокрема, йшлося про єдину в Україні освітню програму “Гендерні студії”, яка розроблена в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка).

Професор Ю.Г. Сорока (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна) у своїй доповіді говорила про зсув уваги, що відбувається в умовах змішаного й дистанційного навчання у вищій школі, з діяльності викладача на діяльність студентів. У цих умовах принципи та практики студентоцентрованого навчання реактуалізуються та стають джерелом ресурсів для подолання актуальних викликів. Як приклад наведено різноманітні практики постановки запитань для залучення студентів до освітнього спілкування, а також іспит з відкритою книгою.

Близькій тематиці – проблемам формування навчальної мотивації студентів в умовах цифровізації освіти – присвятила свою доповідь професор К.Г. Михайльова (Харківський гуманітарний університет “Народна українська академія”).

Проблематиці соціальної нерівності в умовах онлайн-навчання присвячено виступ професора О.М. Дікової-Фаворської (КЗ “Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти”), яка зосередила свою увагу на практиках інклюзивної освіти в умовах пандемії.

Попередні результати емпіричного дослідження впливу медіатизації на форму, мету та характер споживання інформаційного контенту, об’єктом якого стали слухачі курсу “Візуальна культура соціальних мереж”, представила доцент А.О. Калашнікова (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), продемонструвавши таким чином зв’язок наукових досліджень і викладацької діяльності.

Низка доповідей учасників секції були присвячені соціологічній освіті в умовах цифровізації. Так, доцент Л.А. Дудко (Черкаське регіональне відділення САУ) говорила про роль соціологічних дисциплін у формуванні висококваліфікованих спеціалістів; старший викладач Р.І. Борисов (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна) показав концептуальну базу для реалізації соціологічного сегменту професійної підготовки соціальних працівників.

На другій секції представлено актуальні дослідження проблематики **онлайн-освіти в умовах пандемії COVID-19**. Роботу цієї секції координували доценти О.С. Голіков та О.О. Дейнеко (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна). На секції показано широку географію доповідей (від Білорусі до США, від Зеленої Гури (Польща) до Одеси) та різноманітний ландшафт стейкхолдерів онлайн-освіти в карантинних умовах (від класичних університетів до громадських спілок). Про досвід використання дистанційних освітніх технологій у білоруських умовах розповіла доцент Л.В. Філінська (Білоруський державний університет); про дистанційне навчання як поколінський досвід польських студентів – професор М. Зелінська (університет Зеленої Гури, Польща); про думку українських студентів щодо ситуації у вітчизняній вищій освіті в умовах пандемії – професор Н.Й. Черниш та аспірантка Т. Приходько (Львівський національний університет імені Івана Франка); про реакції на пандемічні виклики з боку американської системи вищої освіти розповів учень О.О. Якуби PhD. in Political sciences М.А. Безносів, який наразі викладає в Університеті Західної Джорджії (University of West Georgia). Цікаві освітні кейси в умовах пандемії COVID-19, проаналізовані під кутом їхньої векторності, запропонували у власній концептуальній рамці дослідники з Криворізького державного педагогічного університету

професор А.С. Лобанова та аспірант С. Петрухін. Досвід університетів Харківщини в умовах змішаного навчання специфіковано у доповіді Л.О. Белової (Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України).

Окремим аспектам функціонування онлайн-навчання, академічної культури, нових ролей викладача в цих умовах, технологіям навчання, соціокультурним зрушенням у системі освіти, формуванню згуртованості та неочевидним викликам он-лайн як спокуси присвячено представлені на конференції концептуальні заявки доцента С.В. Романенко (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова), доцента А.М. Ніколаєвської (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), доцента І.В. Пак (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), доцента Т.В. Зверко (Харківський гуманітарний університет “Народна українська академія”), професора О.В. Лісеєнко (Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського), старшого викладача О.О. Стрельникової (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди), старшого викладача С.М. Аніпченко (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), професора О.М. Кириленко (Рівненський державний гуманітарний університет), доцента А.О. Петренко-Лисак (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), доцента О.О. Дейнеко та доцента О.С. Голікова (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна). У цілому секція пройшла у робочій атмосфері, з цікавими змістовними дискусіями та активною роботою її учасників.

Третя секція під назвою **“Освіта як чинник суспільного розвитку в умовах глокальності”** модерувалася професором Л.Г. Сокурянською (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна) та кандидатом соціологічних наук О.М. Балакіревою (ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, м. Київ). У роботі секції взяли участь як вітчизняні, так і зарубіжні (Польща, Білорусь) науковці. Широкий спектр проблем сучасної освітньої системи розглянуто у виступах представників таких авторитетних в Україні центрів соціологічного дослідження освіти, як Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Харківський гуманітарний університет “Народна українська академія”, Ужгородський національний університет, Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка та ін.

Велику увагу учасників секції викликали доповіді професора Ф.Ф. Шандора (Ужгородський національний університет), який акцентував на нових викликах суспільства ризику, зокрема на необхідності аналізу наслідків пандемії COVID-19 для інституту освіти; кандидата соціологічних наук О.М. Балакіревої (ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”), яка на досвіді національних і міжнародних досліджень продемонструвала перспективи та обмеження соціологічних опитувань підлітків та молоді безпосередньо у закладах освіти; професора К.В. Батаєвої (Харківський гуманітарний університет “Народна українська академія”), яка презентувала авторський концепт самоефективності як чинника профе-

сійної мотивованості викладачів у системі вищої освіти; співробітників Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка професора С.А. Щудло та доцента І.Л. Мірчук, які розглядали процеси формування культурної співпраці при реалізації міжнародних академічних проєктів; професора В.В. Вербця (Рівненський державний гуманітарний університет), який порушив проблеми трансформації та регуляції соціально-психологічного дискомфорту студентської молоді з погляду феноменології; професора, незалежної дослідниці О.Я. Даниленко (Вроцлав, Польща), яка розповіла про місце та роль “дому” у вимірі ідентичностей висококваліфікованих мігрантів; доцента О.О. Сердюка (Харківський національний університет внутрішніх справ), який доповів про результати та перспективи подальшого проведення моніторингу залежної поведінки студентської молоді Харкова; професора А.М. Шатохіна (Уманський національний університет садівництва), у доповіді якого аналізувалось ставлення студентської молоді до “одвічних” питань людства; доцента І.О. Павленко (Запорізький національний університет), яка присвятила свій виступ аналізу інтенції миру в системі вищої освіти в часи постправди; професора А.І. Бойко (Черкаський державний технологічний університет), увагу якої було зосереджено на ролі освіти як фактора національної безпеки, та інші.

На секції також обговорювались питання соціологічної освіти, яка переживає сьогодні не кращі часи. У цьому контексті пізнавальною для вітчизняних науковців була доповідь члена-кореспондента НАН Білорусі, завідувача кафедри соціології Білоруського державного університету, голови Білоруського соціологічного товариства О.М. Данилова “Соціологічна освіта в умовах нових викликів та ризиків”.

Проблемам соціологічної освіти в інтернетизованому світі присвятила свій виступ доктор соціологічних наук, професор О.Д. Куценко (Київський національний університет імені Тараса Шевченка).

Про взаємозв’язок якості освітніх програм і соціологічної освіти, нові можливості, виклики та вимоги до них зазначила у своїй доповіді професор І.С. Нечитайло (Харківський національний університет внутрішніх справ).

Традиційну демократичність Якубинської наукової сесії засвідчила активна участь у її роботі всіх суб’єктів університетської освіти – від академіка до студента. Так, у дискусії, що розгорнулася на засіданні третьої секції, взяли участь аспіранти кафедри соціології соціологічного факультету Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна К. Білозеров, П. Романенко та І. Щербак, а також студентка другого курсу цього факультету В. Беляєва.

Іntenсивна та різноманітна робота в межах Якубинської наукової сесії – 2021 дає можливість усім організаторам, учасникам і друзям конференції стверджувати, що справа Харківської соціологічної школи та особисто О.О. Якуби живе та розвивається у нинішніх складних умовах і, незважаючи на бурхливий розвиток комунікаційних технологій, очна наукова конференція залишається найважливішою інституцією та простором сумісного витворення науки. А тому – віват, XV Якубинська наукова сесія, і очікуємо усіх, хто вважає себе її другом, на наступній, XVI Якубинській науковій сесії.

О.С. Голіков,
д-р соціол. наук, доц.,
доцент кафедри соціології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6, Харків, 61022, Україна,
email: a.s.golikov@gmail.com,
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6786-0393>,

Л.Г. Сокурянська,
д-р соціол. наук, проф.,
в. о. завідувача кафедри соціології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6, Харків, 61022, Україна,
email: sokuryanska@karazin.ua,
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-4097-952X>,

Ю.Г. Сорока,
д-р соціол. наук,
професор кафедри соціології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6, Харків, 61022, Україна,
email: Yuliya.soroka@karazin.ua,
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4158-1636>

A.S. Golikov,
Dr Habil (Sociology), Associate Professor,
Associate Professor of Sociology Department,
V.N. Karazin Kharkiv National University,
6, Svoboda Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine,
email: a.s.golikov@gmail.com,
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-6786-0393>,

L.H Sokurianska.,
Dr Habil (Sociology), Professor,
The acting head of Sociology Department,
V.N. Karazin Kharkiv National University,
6, Svoboda Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine,
email: sokuryanska@karazin.ua,
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-4097-952X>,

Yu.H. Soroka,
Dr Habil (Sociology),
Professor of Sociology Department,
V.N. Karazin Kharkiv National University,
6, Svoboda Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine,
email: Yuliya.soroka@karazin.ua,
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4158-1636>